

Základy archeologie

10. Etnogeneze. Časně slovanské a starohradištní období, etnogeneze Slovanů a jejich expanze, Avari a Sámova říše

Etnogeneze

(řec. **ethnos** - národ, **genesis** - původ, vznik)

Zahrnuje proces vzniku slovanského etnika, ukončený v první pol. 6. stol. dokládají prameny:

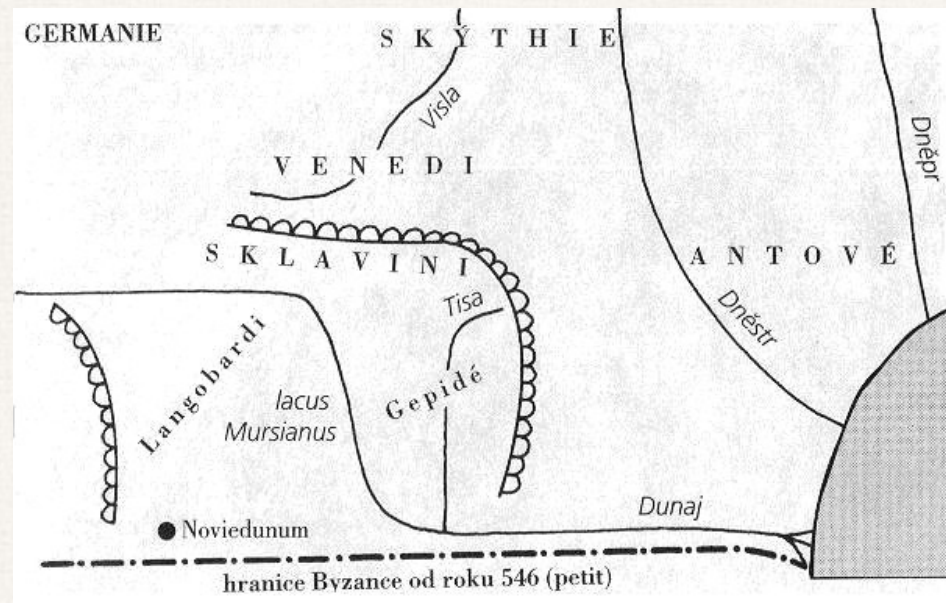
- **Historické** – zprávy antických autorů
- **Lingvistické** – a) hydronýma, oronýma (názvy řek, hor)
b) jazykové (vztahy k sousedním etnikům)
- **Archeologické** – hmotné a duchovní projevy kultury
- **Antropologicko-genetické** – analýzy
- **Etnografické** – národopisné paralely
- **Kulturně-historické** – architektura aj.
- **Konec 1. – poč. 2. stol.** – antičtí autoři je označují jako **Venety** či **Venedy**
- **Venedi** – obecný název pro Slovany (Jordanes)
 - do r. 1945 se něm. Wenden používalo pro označení Slovanů (Lužických Srbů)
 - slovní kmen „ven“ (vlhký) naznačuje charakter oblasti obývané Slovany („vanduo“ v litevštině – voda)
 - prvně se o Slovanech zmiňuje Pseudo-Caesarius Nazianus v knize Dialogi.

- **Plínius Starší (23/24 – 79 n. l.)**
 - námořní důstojník a velitel válečného loďstva
 - v díle „Naturalis historia“ (cca 77 n. l.) jako první užívá etnonymum Venedi či Veneti (obecný termín později používaný pro Slovany)
- **Publius Cornelius Tacitus (cca 56 – 120 n. l.)**
 - v díle „Germania“ (cca 98 n. l.) popisoval oblasti za hranicemi impéria a Venety umisťuje na severovýchodní hranici
- **Klaudius Ptolemaios z Alexandrie (2. pol. 2. stol.)**
 - řecký astronom, matematik a geograf
 - Venty uvádí v díle „Geografiké hyfegésis“ jako jeden z velkých kmenů Sarmatie a lokalizuje je do oblasti východně od dolní Visly
- **„Tabula Peutingeriana“ (3. stol. n. l.)**
 - mapa nazvaná podle jejího bývalého majitele Konráda Peuntigera
 - zachycuje Venedy dvakrát: Venadi Sarmatae v Dácii
Venedi u Bastarnských Alp (Karpát)

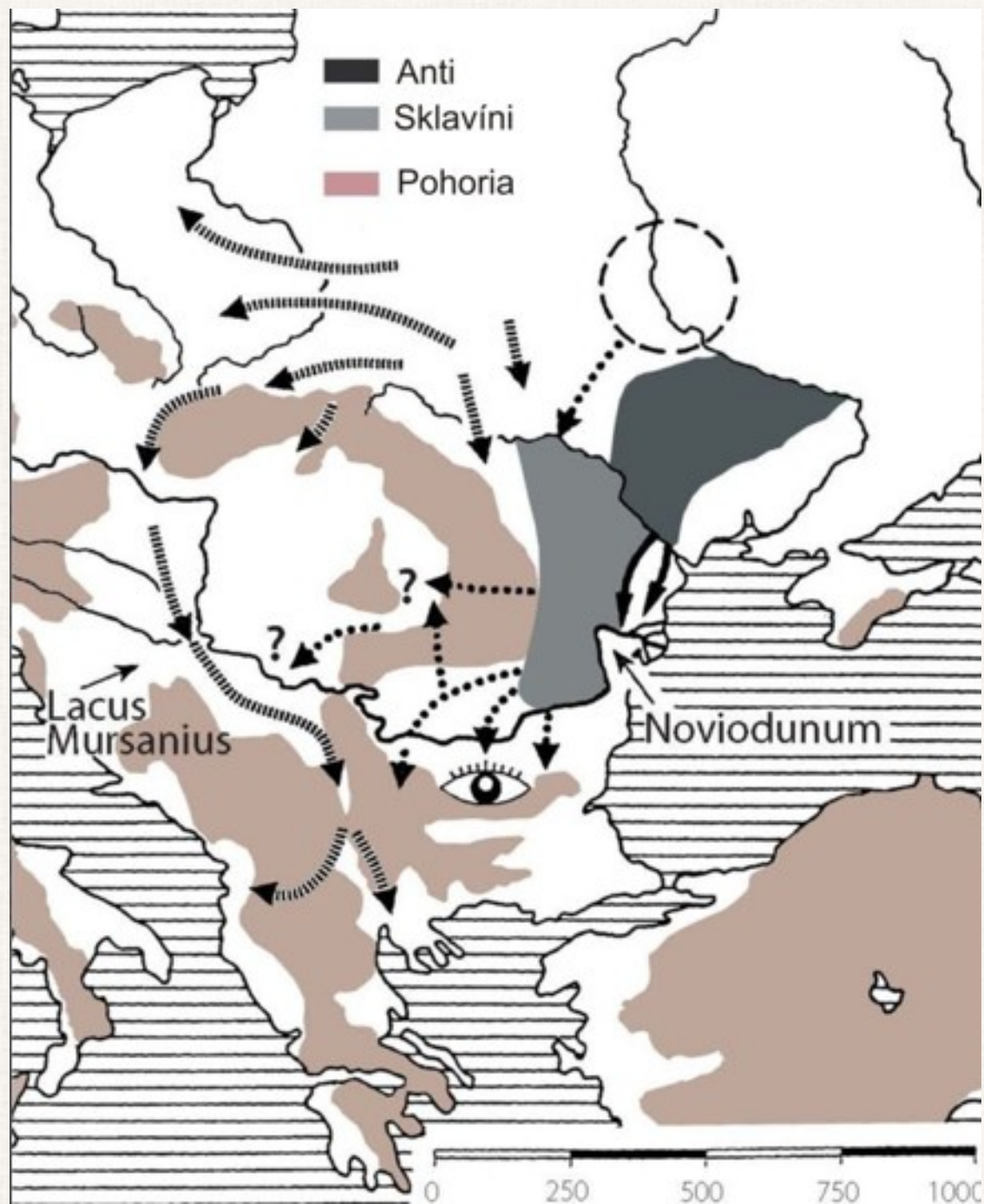
Jordanes († 552)

- Římský historik germánského původu, který působil jako notář gótského krále Guntikise v římských službách na Dunaji (žil v Byzanci).
- O Venetech se zmiňuje ve spise „**De origine actibusque Getarum**“ („O původu a dějinách Gótů“), který čerpá z původního textu dvorního historika gótských králů **Cassiodora – Dějiny Gótů (526 - 533 n. l.)**.
- Popis vychází z římské tradice dělící svět severních barbarů na Germánii a Skýthii, jejichž hranice byla od přelomu 1 a 2. stol. vytyčována severně od Carnunta (dnešní Petronell u Bratislavy).
- **Venety, Sklavíny** (Sclavini, Sclawacnoci, Sclabenoii) a **Anty** lokalizuje k pramenům Visly.
- **Kultura koločinská** – spojovaná s Venety (M. Parczewski (hor. Dněpr, Desna, Sejm).
- **Kultura pražsko-korčakská** – ztotožňována se Sklavíny (vých. Karpaty – Dněpr)
- **Kultura peňkovská** – ztotožňována s Anty

-“od pramenů Visly podél severního svahu Karpat se usídlil národ **Venetů**“, které považuje za nadřizené Antům a Sklavínům
- Jinde říká, že Veneti jsou „zrozeni z jednoho rodu a přijali tři jména: Veneti, Sklaveni a Antové“ .
- Sklavíni** – sídlí od města Noviedunum (dnes Isakča v dunajské deltě) a Mursinaského jezera (dnešní Osjek v ústí Drávy do Dunaje) až k Dněstru a na sever až k Visle.
 - podle popisu sídlili uvnitř Karpatské kotliny, ale na sever od Langobardů a Gepidů (Morava, Slovensko a Podkarpatská Rus).
- Antové** –,kteří jsou z nich nejsilnější“... obsadili území od Dněstru k Dněpru.

Anti	Typ Peňkovka
Sklaveni	pražsko-korčakovský typ
Veneti	typ Koločín

Prokópios Caesarejský

(1. pol. 6. stol.)

- Byzantský historik a člen družiny vojevůdce Belisara, který se účastnil bojů Byzance s germánskými Góty.
- O Slovanech se zmiňuje v díle „**De bello Gothico**“ – „**O válce Gótské**“ (dokládá přítomnost slovanských kmenů na středním Dunaji):

„Všichni jsou vysoké a silné postavy. Barva pleti není příliš bílá, barva vlasů není příliš světlá a ani nepřechází docela do černé, ale všichni jsou rusí. Vedou život drsný a primitivní jako Masagetové a jsou plni špíny jako oni..., ale nejsou zlomyslní ani záludní.“

- Popisuje putování Herulů, kteří když byli r. 495 poraženi Longobardy, odešli z otcovského území (...) a r. 512 táhli ze středního Podunají přes ...„území všech slovanských kmenů“.
- **537:** popisuje obléhání Říma a zmiňuje se o Hunech, Slovanech a Antech, kteří sídlili za řekou Istros (Dunaj).
- **548:** když slovanské vojsko překročilo Dunaj zabíjeli a brali do otroctví všechny dospělé muže, kteří jim padli do rukou a loupili majetek.

Barbarští historikové

Martin z Dumia (Bragy)

- narodil se mezi léty 510 až 520 v jižní Pannonii (Szombathely) odkud odešel kolem roku 536 do Portugalska
- v r. 570 se stal arcibiskupem v Braze
- uvádí, že v Panonii byli dříve Slované než Avari

Jan z Efesu

- syrský historik ve své kronice popisuje události let 575 – 585, kdy došlo k invazi Slovanů na Balkán
- Slovany označuje jako prokletý národ kvůli jejich loupeživým výpravám za Dunaj (proti Východořímské říši)

Teofylakt Simokrates

- byzantský písař z 1. pol. 7. stol. ve své Historii popisuje nájezdy Avarů a Slovanů na Byzanc

Pověst vremennych let

- **Nestor** – mnich kyjevo-pečerského kláštera
 - nejstarší výklad etnogeneze Slovanů sepsaný okolo roku 1113
- Líčí legendární vyprávění o rozptýlení národů po stavbě věže v zemi Sennar:

„...Slované kdysi žili v Podunají, ...„kde nyní je uherská a bulharská země, odtud se pak rozešli do svých sídel mezi Labem, Dunajem a Dněprem...”
- „...po mnoha letech se Slované usadili na Dunaji, kde nyní je země uherská a bulharská. A tito Slované se rozešli po zemi a nazvali se jmény podle toho, kde se usadili, na kterém místě. Tak například jedni, když přišli, usadili se na řece jménem Morava, i nazvali se Moravany a jiní se nazvali Čechy.”
- Za evropskou pravlast Slovanů považuje Panonii, odkud se měly jednotlivé slovanské kmeny rozsídlit do východní, jihovýchodní a střední Evropy.

Slovanská pravlast a její lokalizace

- Termín pro označení území, kde proběhla etnogeneze Slovanů.
- **Pravlast** – prostor, v němž došlo ke „vzniku“ slovanského etnika, který se měnil v souvislosti s expanzí
- **Ilyrsko-balkánská teorie** – balkánský či naddunajský původ (Nestor)
- **Teorie o asijském původu** – původní sídla hledána ve střední Asii
- **Maloasijská teorie** – modifikace balkánské teorie, překonána
– oživena něm. slavistou Heinrichem Kunstmannem
- **Tzv. Evropská teorie** – vznik mimo Balkán v Evropě
– sídla Praslovanů byla hledána v Německu
nebo v západním Polsku (romantismus)

Indoevropané

- **Slované** – náleží po stránce etnické, kulturní a jazykové k **indoevropské jazykové rodině** (Indogermanische Sprachfamilie)
 - **1913**: pojem zavedl **Thomas Young**
 - studiem indoevropských jazyků se zabývá **indoeuropeistika**
 - disciplína srovnávací jazykovědy
- **Indoevropská jazyková rodina** – skupina jazyků, které se společně vyvíjely z předpokládaného **indoevropského prajazyka** v rozsáhlých oblastech **Eurasie**
(od Bajkalského jezera až k Povolží, Podněpří a Dněstru)

Indoevropská jazyková skupina

1. Nejprve se oddělil jazyk:

- chetitský
- indo-iránský

2. V další fázi pak jazyk:

- arménský
- řecký
- trácký, potom postupně
- italický
- keltský, ilyrský
- germánský a pak jednotný
- baltoslovanský

3. Z něj se nakonec vydělila:

- baltština
- slovanština.

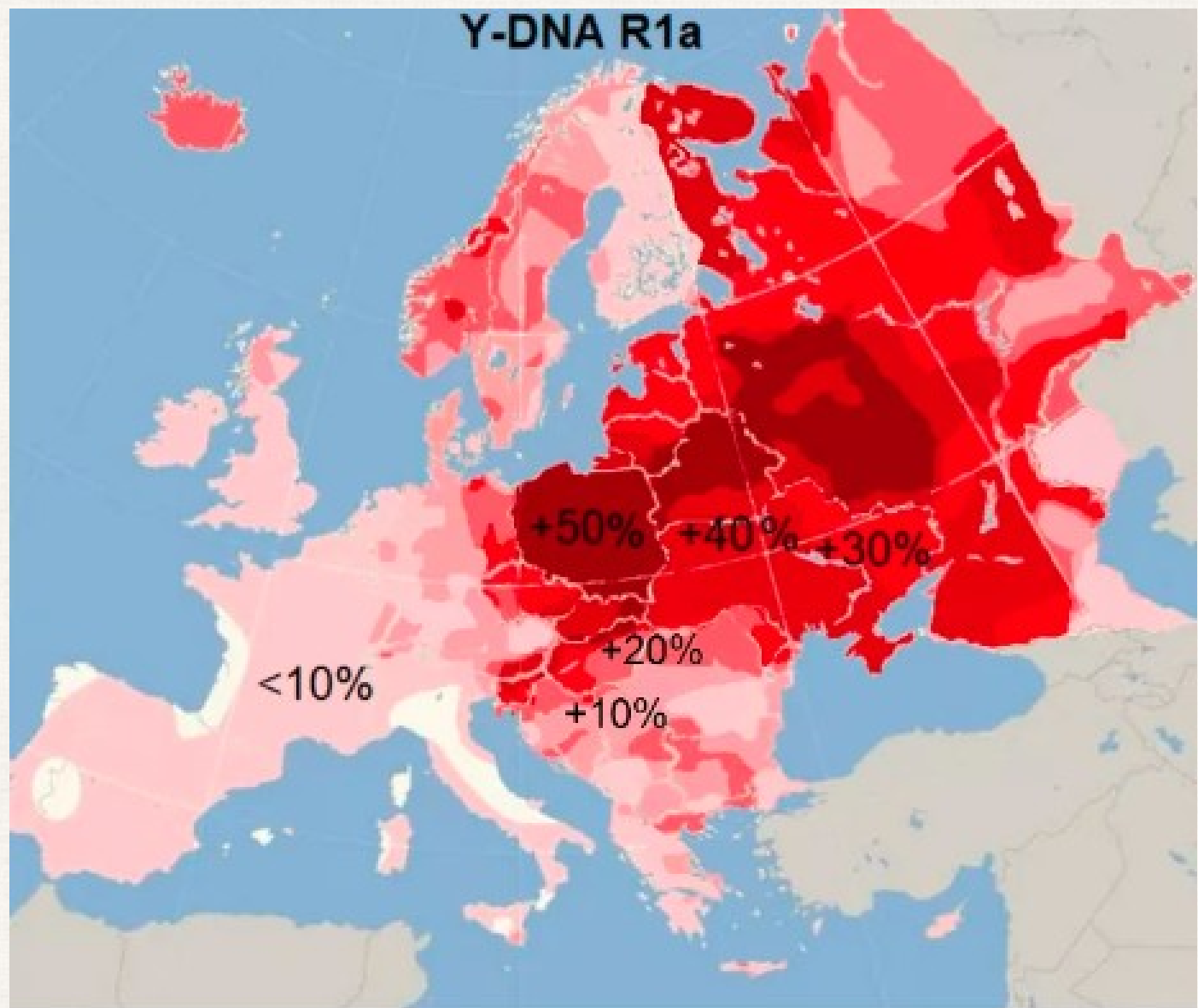

Praslovanština

- Je ze všech indoevropských jazyků relativně nejmladší. V 1. tis. existovala **jednotná praslovanština** (s místními dialekty), vystřídaná **tzv. klasickou praslovanštinou** (400 – 800), která zvršila proces etnogeneze a zahájila dobu slovanské expanze.
- **Název Slované** – není zcela jasný, používá se od pol. 6. stol.
 - etnonymum **Slověne** se odvozuje od praslovanského: ***sluti** (tj. slouti, být proslulý), jež označuje lidi proslulé svým jazykem (tj. mluvící jasně, srozumitelně)
 - **Slověninъ, Slověne** („lid patřící Slověnovi“ podle H. Lundta)
 - název **Sclavenes** používali byzantští autoři pro různé skupiny obyvatelstva za Dunajem na sever od Byzance
- Název **Němec** (нѣмьць) – označoval němého člověka, tj. takového, který nemluví slovanským jazykem (cizince)
 - Němci označovali Slovany termínem Wenden (Winden)

Genetické výzkumy

- **Geny indoevropanů:** okolo 4 tis. př. n. l. (kurganové kultury)
- **Haploskupina R1** – mužská Y-DNA: dědí se pouze z otce na syna, v pohlavním chromozomu Y, který u žen není (některé studie kladou její vznik: 13 000 až 7 600)
- **ČR: R1a: 34% = 1/3 potomci Slovanů** (převažuje u východoevropanů (satemové jazyky) indo-íránské jazyky (sanskrt, perština: tzv. Árijové (Írán = Árijan = Persie) do vých. Evropy, přes stř. a již. Asii ve 2. tis. př. n. l.
R1b: 22% = 1/5 potomci Keltů a Germánů
převažuje v západní Evropě (A, Š, F, Benelux, I)
spojována kentumovými jazyky (keltské-galské a germánské)
- **Geny lovců mamutů:** (30 – 25 tis. př. n. l.)
Haploskupina U = **10%** dnešních Čechů (mitochondriální mDNA: dědí se z matky na dceru)
Haploskupina I = cca **20%** dnešních Čechů (mužská Y-DNA)
- **Geny neolitických zemědělců z Předního východu:**
Haploskupina G2a = **6%** dnešních Čechů (mužská Y-DNA; Ötzi: 5300 př.n.l., horské oblasti)
Haploskupina E1b1b = **8%** dnešních Čechů (mužská Y-DNA (již E až sev. Af.; měl ji i Hitler)

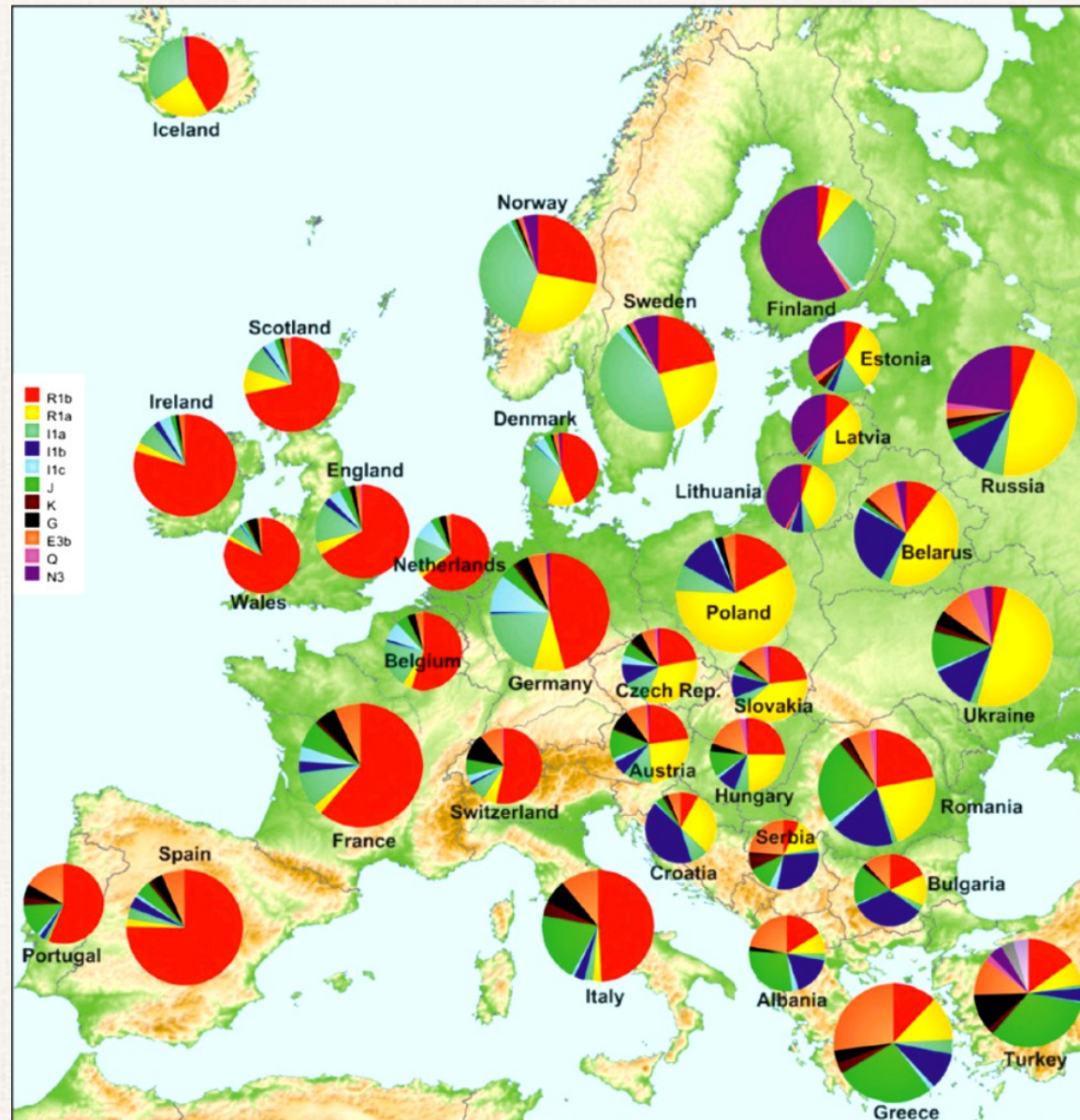

Čím tmavší červená barva, tím větší je dnes v populaci zastoupení slovanské DNA haploskupiny R1a.

Genetická mapa Evropy s rozšířením haploskupin Y chromozómu DNA (R, I, J, G, E, Q a N)

R1a – žlutá (slovanská)

- **Průměrný věk Slovanů:**
- Východní: 36 – 40 let
- Západní: 32 – 41 let
- Jižní: 42 – 47,5 let
- Biologický stav a populace se výrazně neliší od biologického stavu obyvatelstva v době římské (Piontek, 2006).

Teorie o původu Slovanů

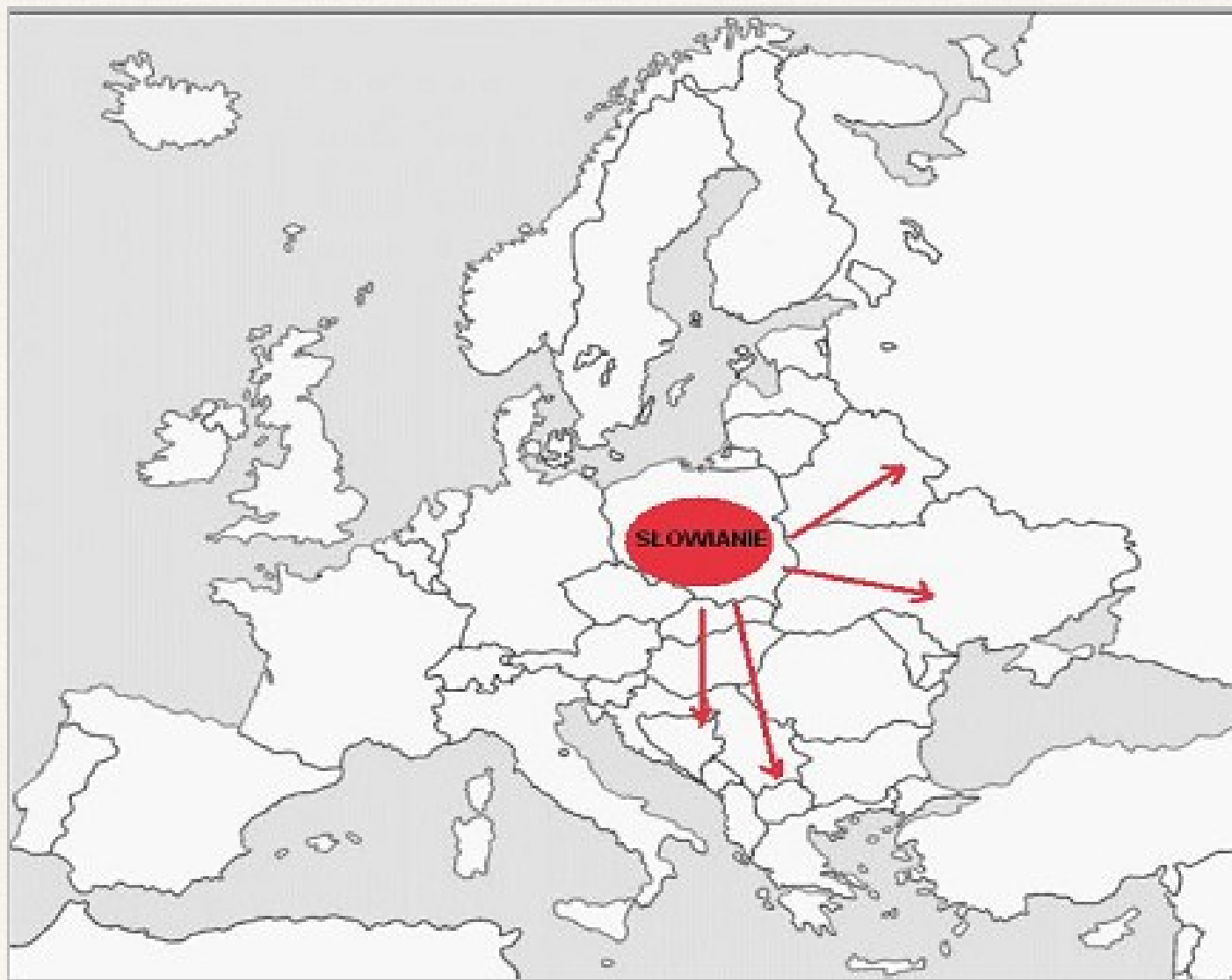
1. **Autochtonní** – Slovany hledá ve starších pravěkých kulturách
- původní sídla mezi Dněprem, Dněstrem, Odrou a Labem již před dobou stěhování národů
 - předchůdce Slovanů v lužické kultuře doby bronzové:
Kostrzewski, J.: Praslowiańszczyzna wczesniosredniowieczna. Poznań 1956.
Zagadnienie ciągłości zaludnienia ziem polskich w pradziejach. Poznań 1961.
 - další zastánci: Witold Henesel, Lech Leciejewicz, Jan Žak

Teorie biologické kontinuity – předpokládá dlouhý sídelní vývoj na jednom místě od neolitu (rolník neopouští půdu)

- antropologie nepotvrdila diskontinuitu osídlení

Janusz Piontek, Janusz Dąbrowski – antropologové proti příchodu z východní pravlasti, vyloučili jakékoli biologické změny jak u východních, tak západních Slovanů

Autochtonní teorie: původ Slovanů v oblasti mezi Odrou a Vislou

2. Alochtonni – výchozí oblast ve středním Podněpří a poříčí Pripjatě
– do stř. a již. E. Slované pronikali koncem d. stěhování národů (5. – 7. stol.)
– **polská (krakovská) škola**: dnes uznávaný výklad

- Archeologia o początkach Słowian, red. P. Kaczanowskiego, M. Parczewskiego, Kraków 2005. (z konference v r. 2001 s článkem: J. Strzelczyk: Etnogeneza Słowian w świetle źródeł pisanych)
- Błażejowski, A., 2007: Starożytni Słowianie, Wrocław.
Parczewski, M., 2002: Praojczyzna Słowian w ujęciu źródłoznawczym, [w:] Cień Światowita, pod red. A. Kokowskiego, Lublin, s. 23-68.
- Godłowski, K., 1979: Z badań nad rozprzestrzenianiem się Słowian. Kraków.
– 2000: Spór o Słowian. In: Parczewski, M. (edd.) Pierwotne siedziby Słowian, Kraków.
- Parczewski, M., 1988 (2000): Początki kultury wczesnosłowiańskiej w Polsce. Poznań.
– 2002: Praojczyzna Słowian w ujęciu źródłoznawczym, In: Cien Swiatowida, pod red. A. Kokowskiego, Lublin.
- Strzelczyk, J., 1998: Od Prasłowian do Polaków, Kraków. (Dzieje Narodu i Państwa Polskiego, I, z. 1).

Alochnotnní teorie – původ Slovanů na východě v Podněpří

- **Archeologické kultury spojované s počátky slovanské etnogeneze:**
- Ztotožnění s konkrétní archeolog. kulturou a prokázání její etnické kontinuity na území pokládaném za slovanskou „pravlast“ (mezi středním Dněprem, Pripjati, Horním Dněstrem, Vislou a Odrou) je problematické.
- **Převorská kultura** (2. stol. př. n. l. – 5. stol. n. l.)
- **Zarubiněcká kultura** (3. – 2. stol. př. n. l.)
- **Čerňachovská kultura** (2. – 5. stol. n. l.)

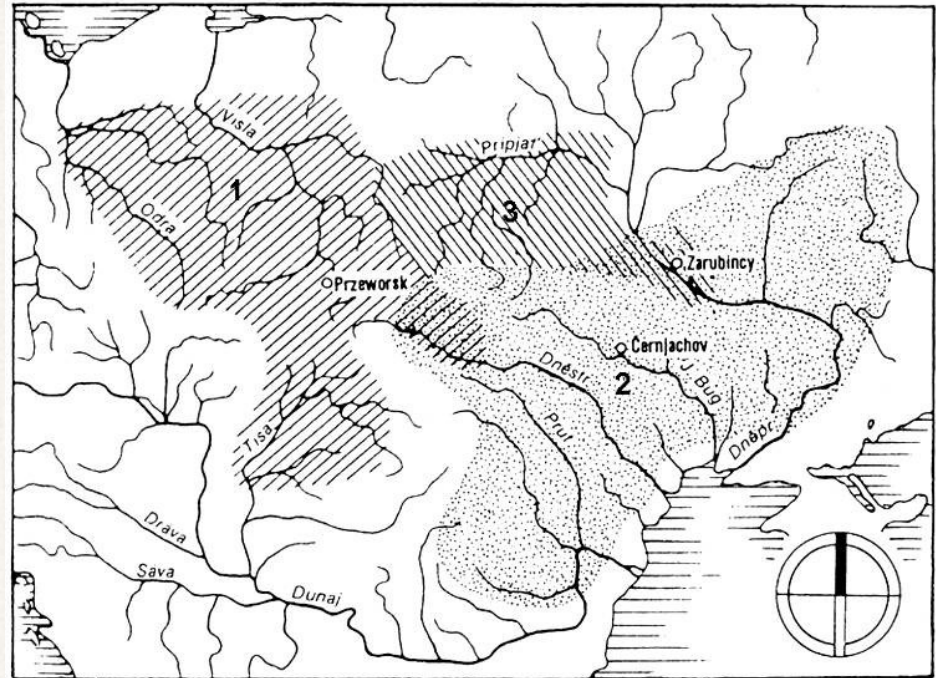
Przeworská kultura

- **Przeworsk v Malopolsku**
(2. stol. př.n. l. – 5. stol. n. l.)
- **Etnicky smíšená s prvky:**
 - germánskými: Vandalové, Lugiové
 - baltoslovanskými: Venedi
 - dnes připisována Gótům
- **Rozšíření:**
 - od Karpat po horní Dněstr, Potisí a povodí Sály a Labe
 - později až k Dněstru a do Potisí
- **Sídelní objekty:**
 - nadzemní s pecí v rohu
- **Ritus:**
 - převažuje žárový ritus
 - kremace ukládána do popelnic).

Zarubiněcká kultura

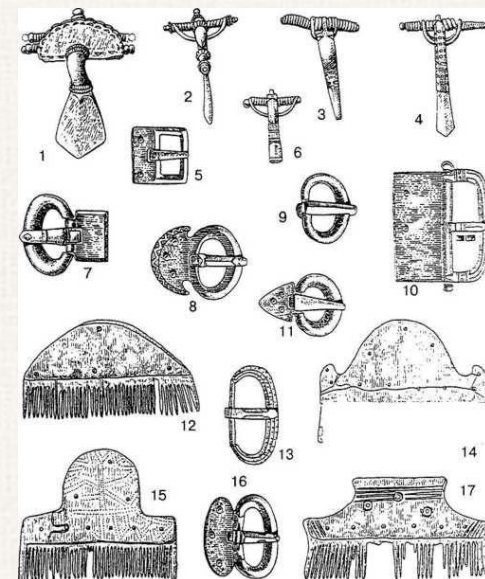
- Zarubyńcy na Ukrajině,
- 3./2. stol. př. n. – 2. stol n. l.
- (na severu do 5. stol.)
- Považována za baltskou či slovanskou (někdy lokální varianta kultury převorské (podíl germánských Bastarnů)
- **Rozšíření:**
 - střední a hor. Podněpří a pripjaťské Polesí (jižní a západní Bělorusko)
- **1889:** Vikentij V. Chvojka (slovanská)
- **Sídliště, hradiště**
- **Ritus:** žárový (do jam)
- **Hroby:** bohatě vybavené keramikou
- **Železná metalurgie** (chybí zbraně)
- **Zánik:** na západě přežívá do 5. stol.

východní Evropa ve 2. stol. př.n.l. až 4. stol.n.l.:
kultury - 1 - przeworská, 2 - černjachovská, 3 - zarubiněcká

Čerňachovská kultura

- Černjachiv u Kyjeva, 2. až 4/5. stol. n.l.
(na jih od zarubiněcké)
 - ovlivněna antickými tradicemi
 - po r. 375 zanikla tlakem Hunů
- Rozšíření:
 - dolní Podunají k Dněpru (jihoruské stepi)
- Etnicky smíšená:
 - elementy trácké, převorské, zarubiněcké a východopomořské (Gótské)
- Sídliště: neopevňená se zahloubenými a
- Pohřebiště: birituální s plochými hroby
- Keramika: vyspělá na kruhu točená
- Importy: terra sigillata, sklo, mince

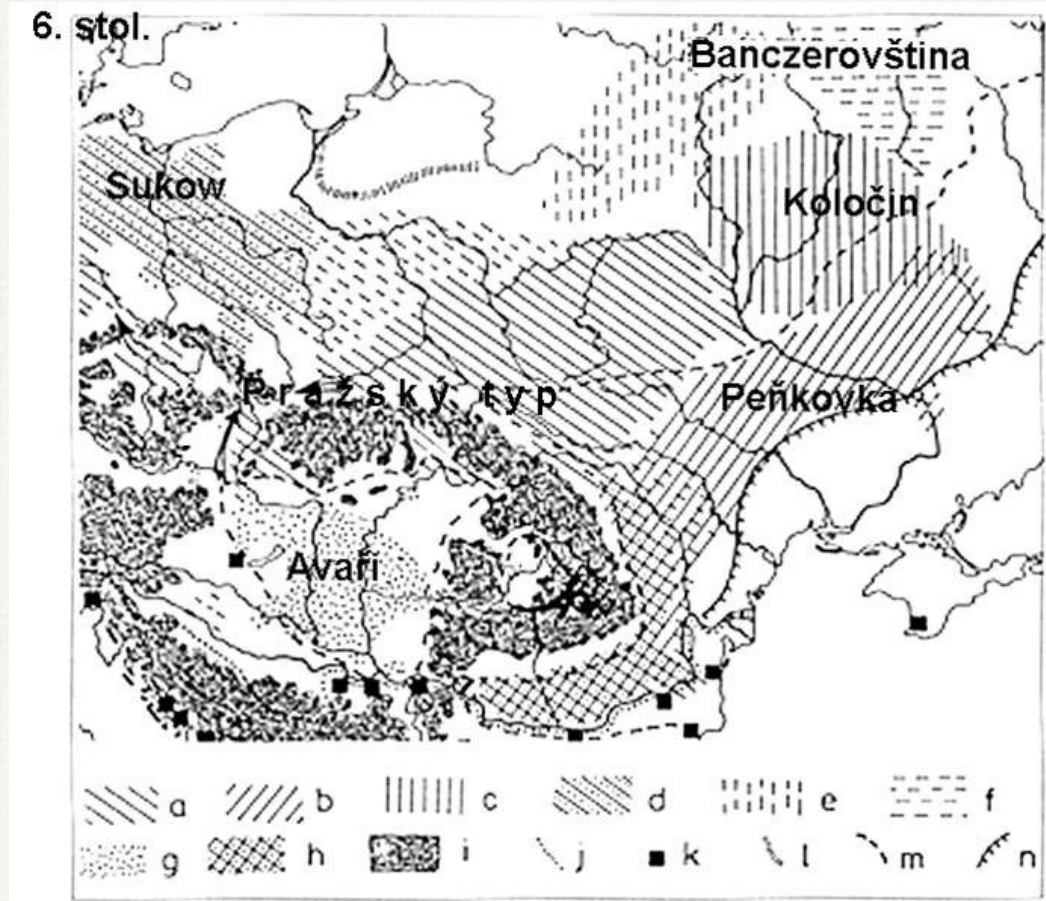
Problematika pozdně římského a slovanského osídlení:

- **Územní** – převorská a čerňachovská přesahuje oblast osídlenou Venedy
– zarubiněcká ji nedosahuje (prostor slovanské etnogeneze).
- **Časový** – převorská a zarubiněcká končí dříve, než se Slované archeologicky projeví (sídlení hiát cca 100 let; Slované v tomto prostoru ještě nebyli?)
- **Etnický** – na integračním procesu se všechny tři kultury s pozdně římskými tradicemi zřejmě podílely, ale žádná nebyla čistě (pra)slovanská
– Venedi v době stěhování národů tvořili organizační složku neslovanského osídlení mezi Odrou a středním Dněprem, která později splynula se zemědělským obyvatelstvem.
- **Jazykový** – teprve po zániku těchto kultur se na přelomu 4. a 5. stol. se dovršuje kulturní a jazyková integrace Slovanů.

Typ Praha-Korčak

Korčak u Žitomiru na Ukrajině, Praha (I. Borkovský)
vznik: konec 5. stol.

- Ztotožňován se Sklavíny, kteří v pol. 6. stol. sídlili západně od Antů
- **Pražský typ** – západní varianta
- **Korčakský typ** – východní varianta
- **Rozšíření** – 2 okruhy:
 1. **západní**: Čechy, Morava, Slovensko, Polsko, sv. Maďarsko, Dol. Rakousko, Posálí (stř. Ň)
 2. **východní**: až do povodí Pripjati a stř. Bugu a jižního Dněstru
- **8 – 9. stol.** rozšíření na území typu Koločin-Tušemlja

Slovanská expanze

- **Příčiny** – rozrod slovanské populace
 - tlak kočovných kmenů (Avarů)
 - obživa a kořist
 - kolonizace opuštěných území
- **Završila proces etnogeneze:** slovanská migrační vlna postupovala na:
- 1. **západ** – postup nositelů **pražského typu** do Polska, na Moravu, do Čech a Německa (od záp. Ukrajiny)
- 2. **východ** – skupina typu Peňkovka (mezi Dněprem a Dněstrem)
- 3. **jih** – postup nositelů typu Korčak a Antů směrem na Balkán: Rumunsko, Bulharsko, Jugoslávie) podél Karpat do Panonie, kde narazili na Avary

Postup Slovanů

- **5/6. stol.** – kultura **Praha-Korčak** (Sklavíni): Dněpr – hor. Dněstr – Bug
 - jižně: **kultura peňkovská** (Anti): stř. Prut a Dněpr
 - sv.: **kultura Koločinská** (Venedi): hor. Dněpr a Desna
- **konec 5. stol.** – nositelé pražského typu přešli z vých. Ukrajiny na Krakovsko
- **poč. 6. stol.** – přes průsmyky Západních Karpat do Pováží (Ponitří)
- **první desetiletí** – z Pováží přes Bíle Karpaty do stř. Pomoraví (Olomoucko)
- **po r. 568** – po odchodu Langobardů osídlili jižní Moravu a Dolní Rakousko
- **koncem 6. a poč. 7. stol.** – Slované pronikli do Čech (Poděbradko, Kolínsko, Pražská kotlina) a dál do Saska

Typ Praha-Korčak

žitomirský typ

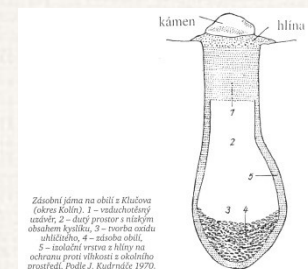
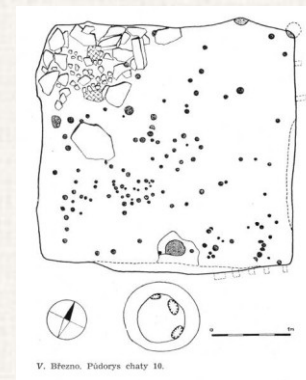
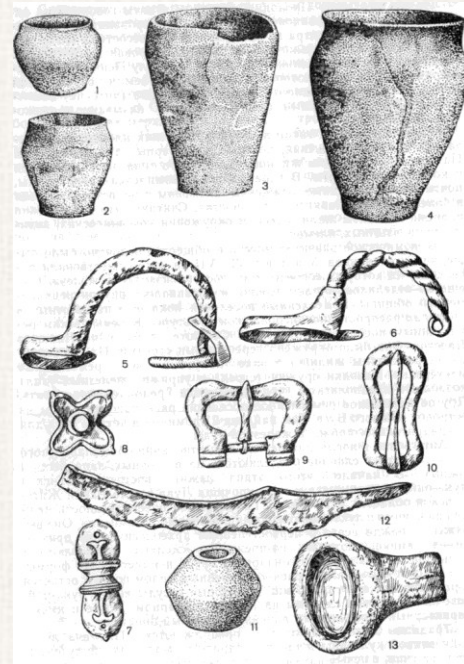
6.-7. stol.

- Keramika pražského typu:**

- ručně robená, hrubá, nezdobená
- 7. stol.: vlnice, přesekávané lišty

západ: štíhlý hrnec s výraznější výdutí v horní třetině s nízkým ústím

východ: hrnce se širším ústím a mírně zalomenou výdutí

- Žárový ritus:**

- Z: ploché hroby s kremací v popelnicích
- J: jámové
- S: hroby neznáme

- Sídelní objekty:**

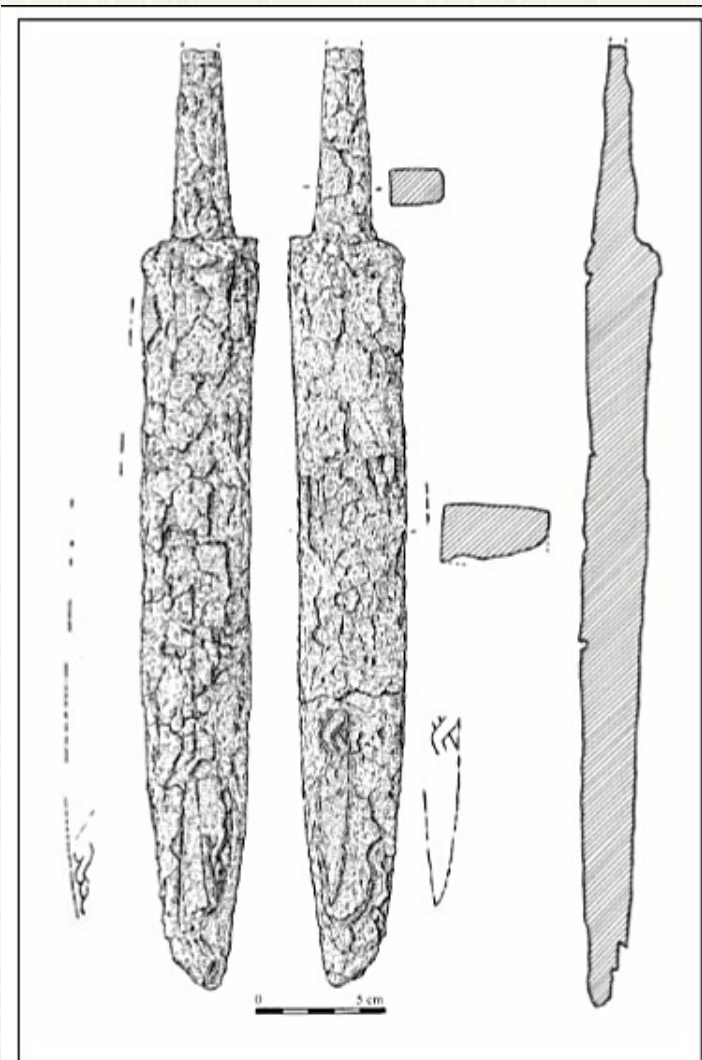
- zahloubené zemnice s pecí v rohu

- Zbraně a ozdoby:**

- lité bronzové a stříbrné ozdoby
- přezky, kování opasků, závěsky, hřebeny

Obz. 4. Pítluky, okr. Brno-slav. Ukázkový pohled.
Fig. 4. Pítluky, Brno-slav. dist. Examples of urns.

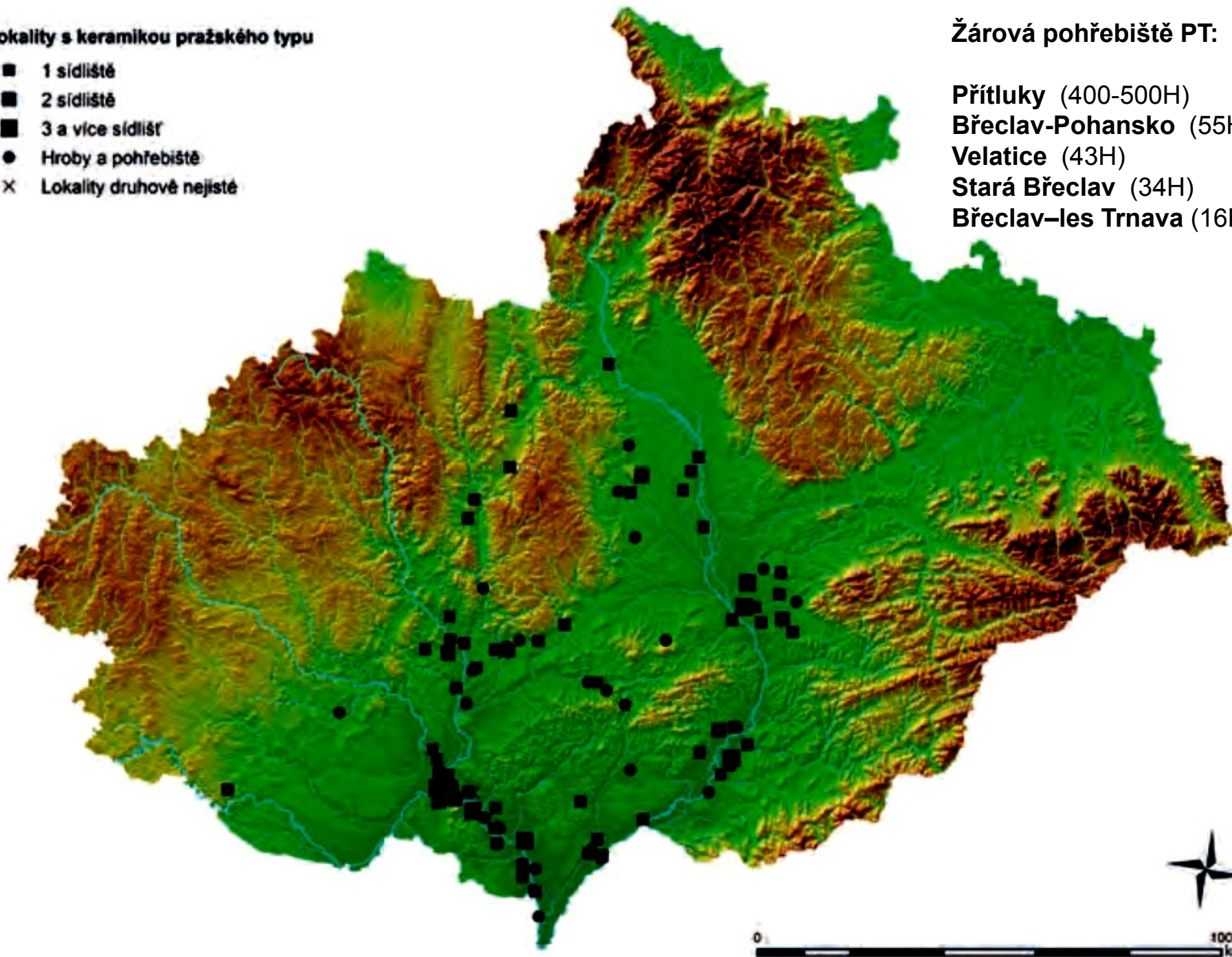

Lokality s keramikou pražského typu

- 1 sídliště
- 2 sídliště
- 3 a více sídlišť
- Hroby a pohřebiště
- × Lokality druhově nejisté

Žárová pohřebiště PT:

Přítluky (400-500H)
Břeclav-Pohansko (55H)
Velatice (43H)
Stará Břeclav (34H)
Břeclav–les Trnava (16H)

Historická situace ve středním Podunají

- **535** – první bezpečná zmínka o přítomnosti Slovanů ve středním Podunají
 - tehdy uprchl ze dvora langobardského krále Wacha Hildigis, který se v letech 548 – 551/2 účastnil první langobardské války (langobardsko-gepidské)
 - Slované v ní stáli na straně Gepidů proti vojskům byzantského císaře Justiniána I.
 - nájezdy směřovaly přes Sirmium k jihu (Sremska Mitrovica v Srbsku)

Expanze do střední Evropy

Slovensko

- **Langobardská pohřebiště** – nepokračují na levém břehu za řekou Moravou a nezasahují na jihozápadní Slovensko (pouze v prostoru Děvínské brány)
- **Osídlení** – v pozdní době stěhování národů langobardské osídlení uvolňuje prostor pro následné souvislé slovanské osídlení od konce 5. stol.
 - germánský a slovanský kulturní okruh se vzájemně respektují, z čehož lze usuzovat, že existovaly současně
- **Kontakty** – dokládají některé projevy pohřebního ritu a hmotné kultury nebo přejímání některých předslovanských zeměpisných názvů
- **Postup** – Slované postupují z východu do Malopolska a středního Pováží a podél Váhu na jihozápadní Slovensko
- **Nejstarší osídlení:** Záhorská nížina – Pováží (Podunajská nížina) – Nitransko – Poiplí – oblast Košic a Trebišova – horské kotliny Váhu a Hronu v Žilině a Sliači

Situace ve střední Evropě

Morava

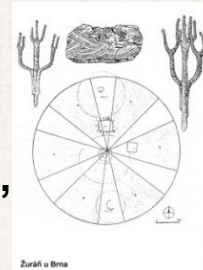
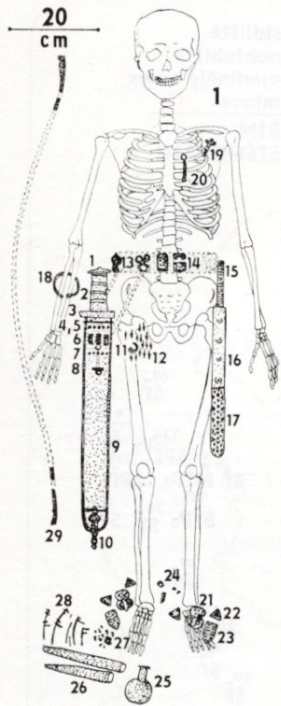
Herulové – ve 3. stol. přitáhli spolu s Góty do Přebornomoří a ve druhé polovině 5. stol. sídlí na Moravě

- byzantský historik Prokópios uvádí, že po porážce od Langobradů v letech 494 – 509 (508/9, 512 ?) se přesunuli do Skandinávie a při tom procházeli kraji osídlenými Slovany.
- pravděpodobně šlo o horní vládnoucí vrstvu, pod jejíž mocí přežívala různá germánská etnika (Svébové – Brněnsko)
- připisují se jim královské hroby:

Cezavy u Blučiny – 2. pol. 5. stol. (40-50 letý muž, sax)

Žuráň u Brna – langobarský pohřeb z počátku 6. stol.,
(starší herulský, mladší langobardský)

Prostějov-Držovice – 3 kostrové hroby ze 2. pol. 5. stol.
ženský – vykraden (hřeben, brousek)
mužské – bojovnické se saxy

Historická situace ve středním Podunají

Morava

- **Langobardi** – **494**: porazili Heruly (ti odešli do Rugilandu) a přesunuli se na území zvané Feld (snad Moravské pole)

- **526/7**: obsadili sev. Panonii, kterou jim přidělil Justinián I. v roce 546/7

Příčiny odchodu: pravděpodobně tlak Slovanů a Avarů

- **poč. 6. stol.:** ovládli jižní Moravu a vých. část Dolního Rakouska
koncentrace kostrových pohřebišť na Znojemsku,
Brněnsku a Hodonínsku
- **pol. 6. stol.:** osídlení se rozšířilo na střední Moravu
- **po pol. 6. stol.:** osídlení se stahuje k Dunaji
- **568**: odchází pod tlakem Slovanů a Avarů do severní Itálie, kde vytvořili
vlastní stát s centrem v Pávii (Lombardie)
- **774**: Langobardská říše byla zničena Franky

- **Poč. 6. stol.** – Langobardi ovládli jižní Moravu a vých. část Dol. Rakouska
 - koncentrace kostrových pohřebišť: Znojemsko, Brněnsko, Hodonínsko
 - inventář nese durynské vlivy (labskogermánské prostředí – patrné na sponách a keramice (Borotice, Lužice)
- **1. pol. 6. stol.** – rozsah langobardského osídlení se rozšiřuje o jižní i střední Moravu
 - východní Morava a Slovensko bez nálezů (prostor Bratislavskébrány)
 - řeku Moravu hroby nepřekračují
- **2. pol. 6. stol.** – rozsah osídlení se zmenšuje
 - smlouva mezi králem Audoinem a císařem Justiniánem I z roku 546/7, v níž Byzanc Langobardům postoupila nová sídla v jižní části bývalé provincie Pannonia Valeria)
 - Příčiny: tlak Slovanů, oblasti osídlené oběma etniky se respektují
 - ve velké části střední Evropy (např. Malopolsko, podstatná část Slovenska a Čech) došlo k silnému oslabení intenzity osídlení (vylidnění).

Morava

- Zánik pozdně římského osídlení převorské kultury v pol. 5. stol. v horním Povislí uvolnil nástupní prostor k expanzi směrem na jihozápad přes karpatské průsmyky do Pováží a dolního Pomoraví a skrze Moravskou branou na Moravu a do Čech.
- **Dříve** se předpokládalo, že nositelé pražského typu (menší bojovnické nebo prospektorské skupiny) na Moravu pronikli v 1. pol. 6. stol. od severu přes Moravskou bránu a obsadili její střední a jihovýchodní část, kde se setkali s Langobardy.
- **Dnes** se soudí, že Slované se na Moravě začali usazovat od 30. až 40. let 6. stol., ale intenzivní osídlení začíná až po odchodu Langobardů do Pannonie a Itálie (ve druhé třetině 6. stol. v Pomoraví zakládají první sídliště).
- Po roce 568 začali Slované intenzivně pronikat do prostoru mezi:
 - dolním tokem Moravy (východ)
 - Znojemskem a Dyjsko-svrateckým úvalem (západ)
 - Brněnskem (sever)
 - Dolním Rakouskem (jih)

- **Státní archeologický seznam:**

rs. 1: raný středověk 5. stol. – 600

rs. 2: raný středověk 600 – 800 – starohradištní

rs. 3: raný středověk 800 – 1000 – středohradištní

rs. 4: raný středověk 1000 – 1200 – mladohradištní

vs. 1: vrcholný středověk 1200 – 1300 – pozdněhradištní

vs. 2: vrcholný středověk 1300 – 1500

no. 1: novověk 1 1500 – 1650

no. 2: novověk 2 1650 – současnost

- **M. Lutovský: Raně středověká archeologie v Čechách. Praha 2009.**

1. Časňeslovanské období: 530/560 – 650/700

2. Starší doba hradištní: 650/700 – 800/850

3. Střední doba hradištní: 800/850 – 950

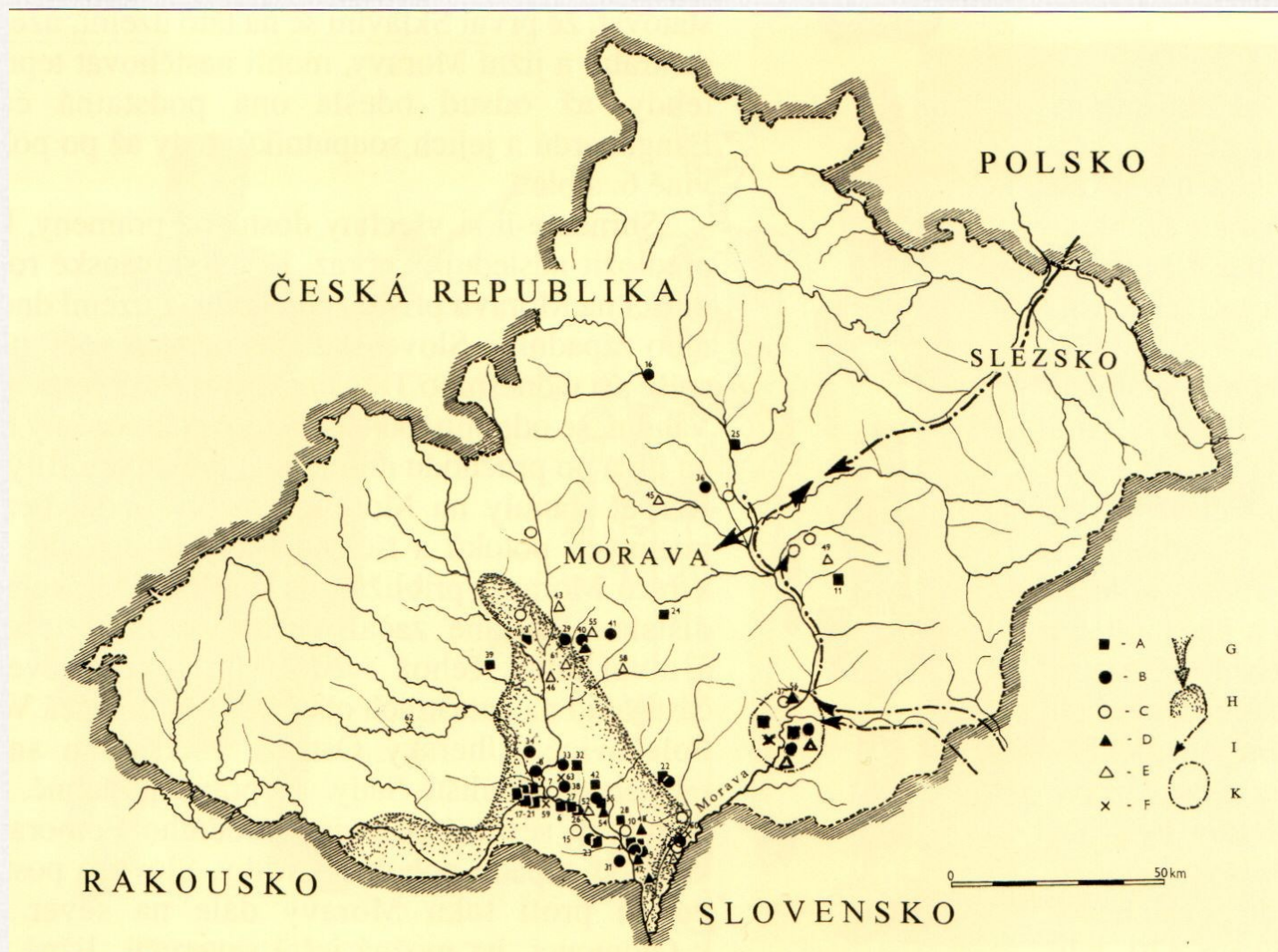
4. Mladší doba hradištní: 950 – 1150/1200

5. Pozdní doba hradištní: 1200 – 1250

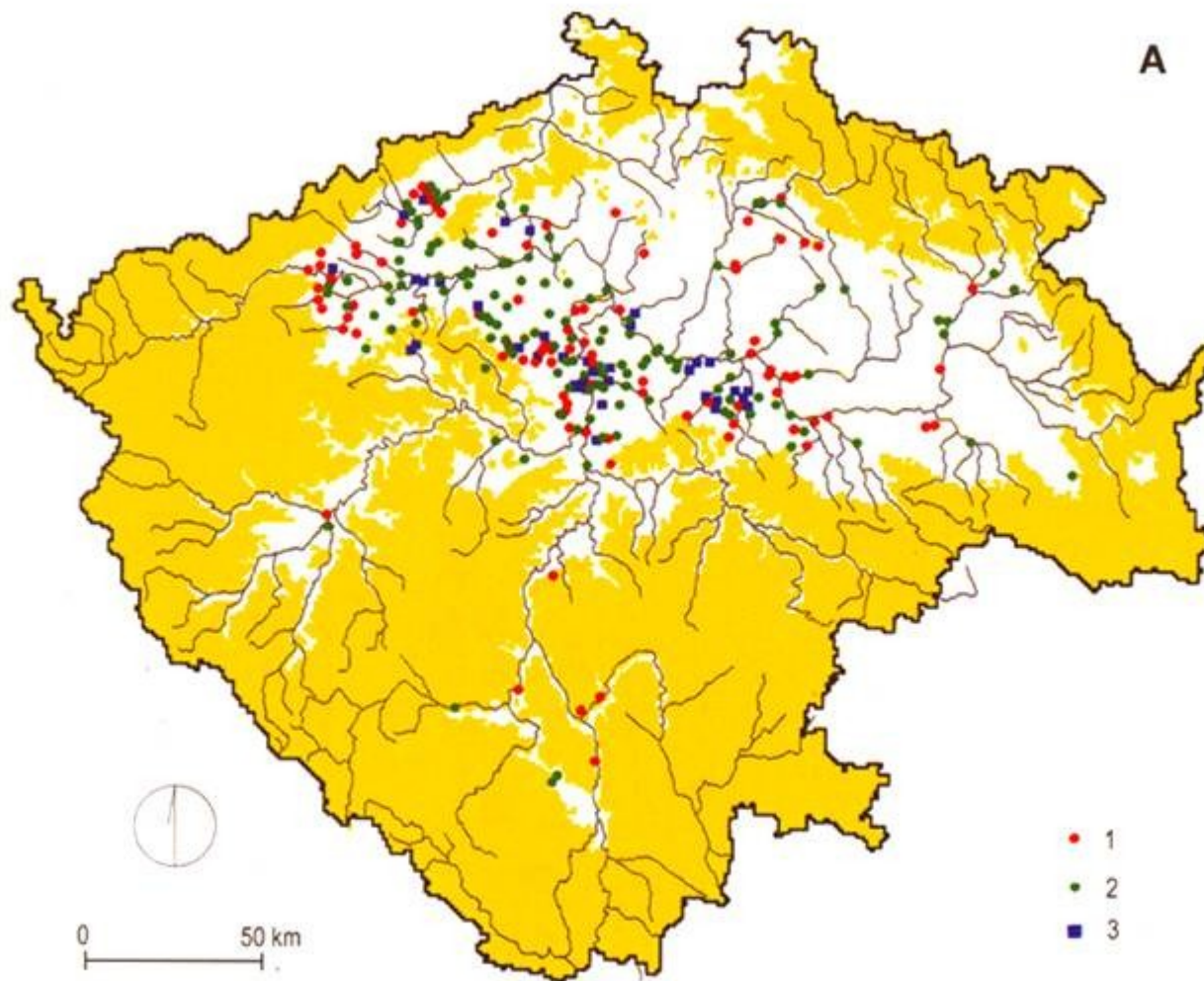
Příchod Slovanů na naše území

Morava

- L. Galuška** – první slovanský proud (skupiny) nešel přes Moravskou bránu, nýbrž z Malopolska přes karpatské průsmyky na Slovensko do středního Pováží a odtud přes Bílé Karpaty do středního Pomoraví (20.-30. léta 6. stol.)
- Slovanské osídlení se po průchodu Moravskou bránou u Přerova rozdělilo na proud směřující:
 - a) podél toku Moravy na střední Moravu a Olomoucko
 - b) na západ tzv. Trstenickou stezkou do Čech
 - c) Pomoravím dále na Brněnsko a Dyjsko-svratecký úval
 - **J. Macháček** – na poč. 6. stol.: průnik ze středního Podunají nad soutok Moravy a Dyje (Břeclav-Stará, Pohansko, Přítluky)

GALUŠKA, L. Slované doteky předků. O životě na Moravě 6. – 10. století. Brno 2004, s. 14.

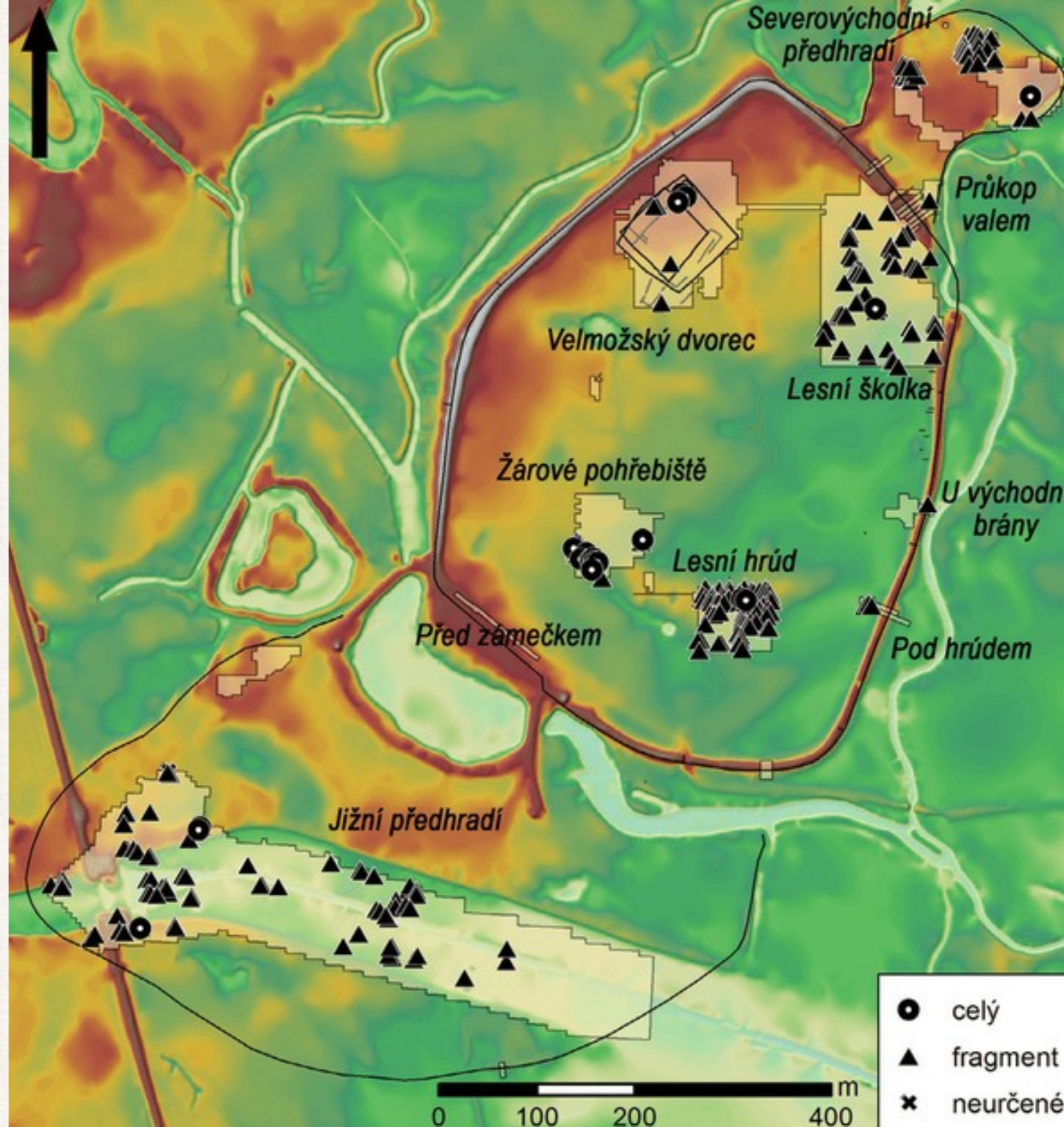

Obr. XIV. Přehledná mapa Čech s nálezy období stěhování národů a kultury pražského typu. Žlutě vyznačena plocha nad 400 m n. m. A: Katastry s nálezy období stěhování národů (zelená, 1), kultury pražského typu (červená, 2) a obou období (modrá, 3).

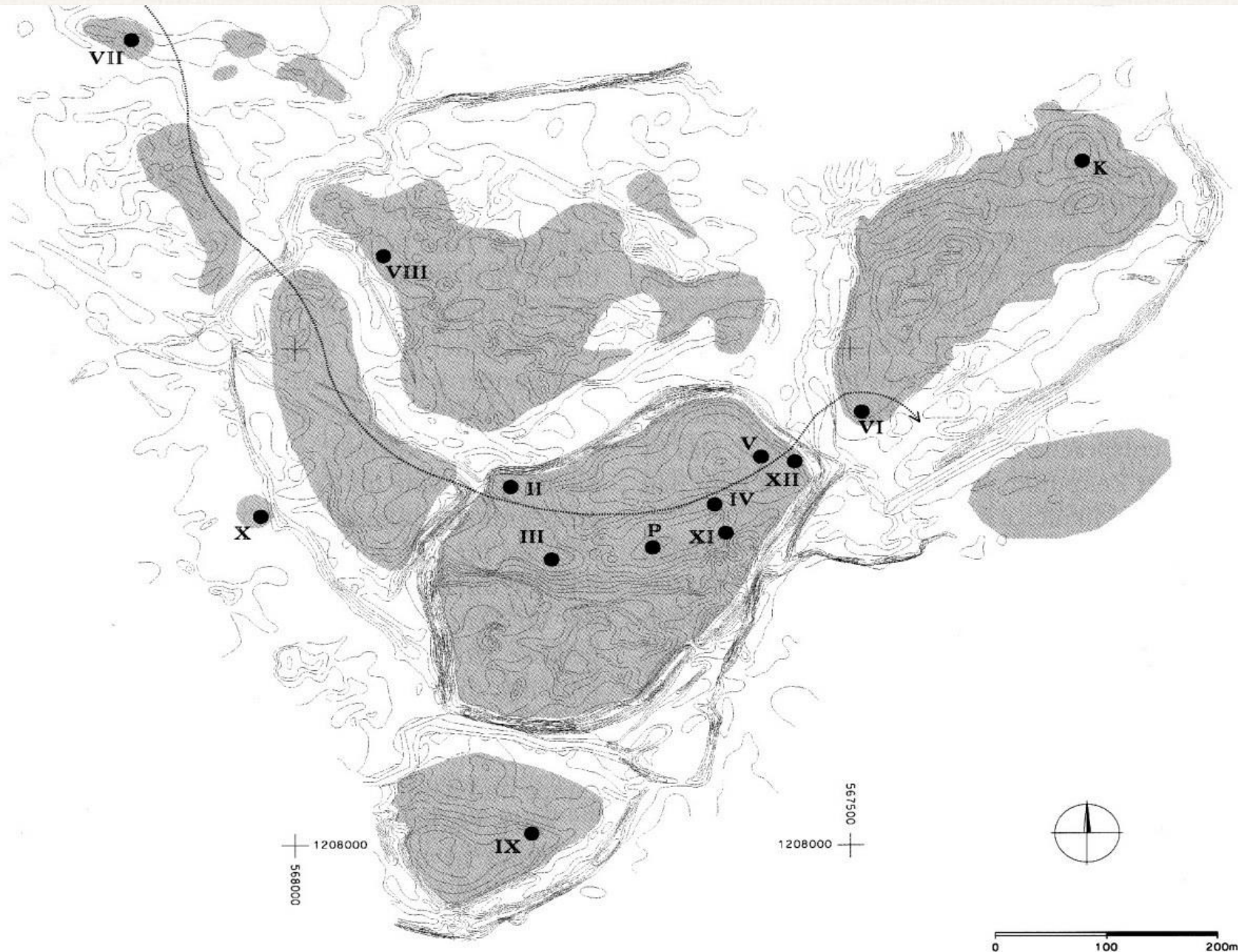
Sídliště

- 1. **Neopevněná** – většinou na terase u řeky, nad inundacemi, ostrožná aj. Březno u Loun, Roztoky, Mutěnice, Břeclav-Pohansko
 - neopevněná (nebyly zjištěny stopy hrazení)
 - a) **shlukový typ**: hnízdový, rozptýlený (Pohansko)
 - b) **návesní typ**: půlkruh, podkova (Březno, Mutěnice, Přítluky)
 - c) **řadový typ**: podél vodního toku
- 2. **Opevněná** – hradiska: centra politické a hospodářské moci
 - zemědělskou produkci dodávají okolní vesnice
 - nejstarší horizont opevněných sídlišť je spojován s okruhem slovanského osídlení středního Dunaje a Přebornomoří – s historickými Anty (pův. sídla v Podněpří)
 - existence hradišť souvisí s výskytem předmětů dokládajících přítomnost jízdní družiny:
 - a) ostruhy s háčky
 - b) pásové garnitury

Pohansko u Břeclavi

Akropole mikulčického hradiště s kostely, knížecím palácem (P) a hypotetickou kultovní ohradou v lokalitě „Kostelec“ (K).

Keramika 7. – 8. stol.

- **Poč. 7. stol.** – nástup keramiky tzv. **podunajského výrobního okruhu**
 - vyráběna na hrnčířském kruhu, tj. částečně nebo úplně obtáčená a zdobená
- **Podunajský typ** – původní označení zavedené J. Eisnerem (1952)
 - J. Macháček: termín není výstižný
 - typ: keramika není homogenní (tvary, technologie)
 - rozšíření: výskyt i mimo Podunají (Německo)
- **8. stol.** – regionalizace hrnčířské výroby vyvolané změnou výrobních vztahů a přechodem od podomácké k řemeslné produkci
 - následný vývoj středohradištní keramiky nelze vyvozovat ze společné středodunajské tradice, ale z místního různě modifikovaného a rozvinutého podloží (Macháček)

keramika pražského a podunajského typu, 6. a poč. 7. stol.

Pohřební rítus

6. – 7. stol.

- **Pohřebiště** – oddělena od sídlišť (světa živých): vzdálena 50 až 400/500 m (překážka)
- **1. žárový** – pohanský rítus: kremace (spalování)
 - a) **popelnicové**: v nádobě: většinou 1, max. 2
 - Ø 20 až 80 cm, hl. 25 až 60
 - ustrina: pohřební hranice (St. Břeclav)
 - d. 2,5 m; š. 1,2 m; v. 1,2—1,5 m; 2 m³ dřeva
 - M: Dolní Dunajovice., Přítluky (436H, nejst. PT), Pohansko
 - b) **jámové** – kremace nasypána do jámy: Ø 20 až 80 cm
 - 10 až 20 % všech hrobů: Staré Město, Praha-Hradčany, Bohnice
- **2. kostrový** – vliv Avarů: pohřbívání nespálených těl (inhumace)
 - již Slovensko: Děvínská Nová Ves, Želovce
 - **8/9. stol.:** změna ritu
 - **2. pol. 9. stol.:** „knížecí hroby“: vliv franských elit: Kolín, Želénky, Kouřim
 - **do poč. 10. stol.:** nepravidelné (skupinky)

- **Avaři:** nomádští kočovníci, původem ze Střední Asie

4. – 5. stol.: kmenový svaz Žuan Žuan – lidé nosící copy

5. stol.: postup do západní Evropy

6./7. stol.: **Karpatská kotlina: avarská říše (kaganát)**

568: po odchodu Langobardů z Panonie obsadili Karpatskou kotlinu
Maďarsko, Slovensko, Rakousko, Ukrajina, Č, M, Chorvatsko, Srbsko, Rumunsko

- **Pohřební ritus – 6/7 stol.:** přechod ke kostrovému:
 - **bojovnické hroby s pohřby koní** (zvířecí oběť_ kůň)
 - hrobová jáma: cca 3 x 3 m
bez úpravy, dřevěné konstrukce, rakve
inventář: výzbroj: luk a šípy s trojbřítými hroty, opasková kování (garnitury)

623 – 626: výpravy proti Byzanci, Sámovo povstání a porážka Avarů

791 – 797: poraženi Karlem Velikým za pomoci Slovanů

Avaři

- Pod označením se mohou skrývat i turko-tatarsko-mongolské nomádské kmeny.
- **Fredegarova kronika (Historia Francorum):**
 - sepsána v 7. stol. v Burgundsku
 - líčí povstání Slovanů vedených **franským kupcem Sámem**
 - panoval 35 let, 12 slovanských manželek, s nimiž zplodil 22 synů a 15 dcer:
 - **623/4:** Sámó se postavil proti Avarům
 - **631/2:** přepadení franských kupců bylo záminkou vojenské výpravy
bitva u **Wogastisburku (sz. Čechy)** – Sámó porazil Dagobertovy vojska
-“Hunové přicházeli ke Slovanům přezimovat. Brali si do lože manželky Slovanů a jejich dcery....“Nakonec však synové Hunů, které zplodili s manželkami a dcerami Vinidů, začali se, jak jsem svrchu připomněl, bouřit. Když Vinidové zaútočili vojensky proti Hunům, kupec Sámó, o kterém jsem se již zmínil, vytáhl s nimi ve vojsku a tam se ukázal v boji s Huny prospěšným, že to bylo až hodno podivu a nesmírné množství z nich bylo mečem Vinidů pobito. Když Vinidové viděli Sámovu schopnost, vyvolili si ho za krále a on jim šťastně kraloval třicet pět let“....
- ...“ve čtyřicátém roce panování krále Chlotara shromáždil muž jménem Sámó – původem Frank z kraje senonského – větší počet kupců a odebral se za obchodem do země Slovanů, zvaných Vinidové“...

Hradiska

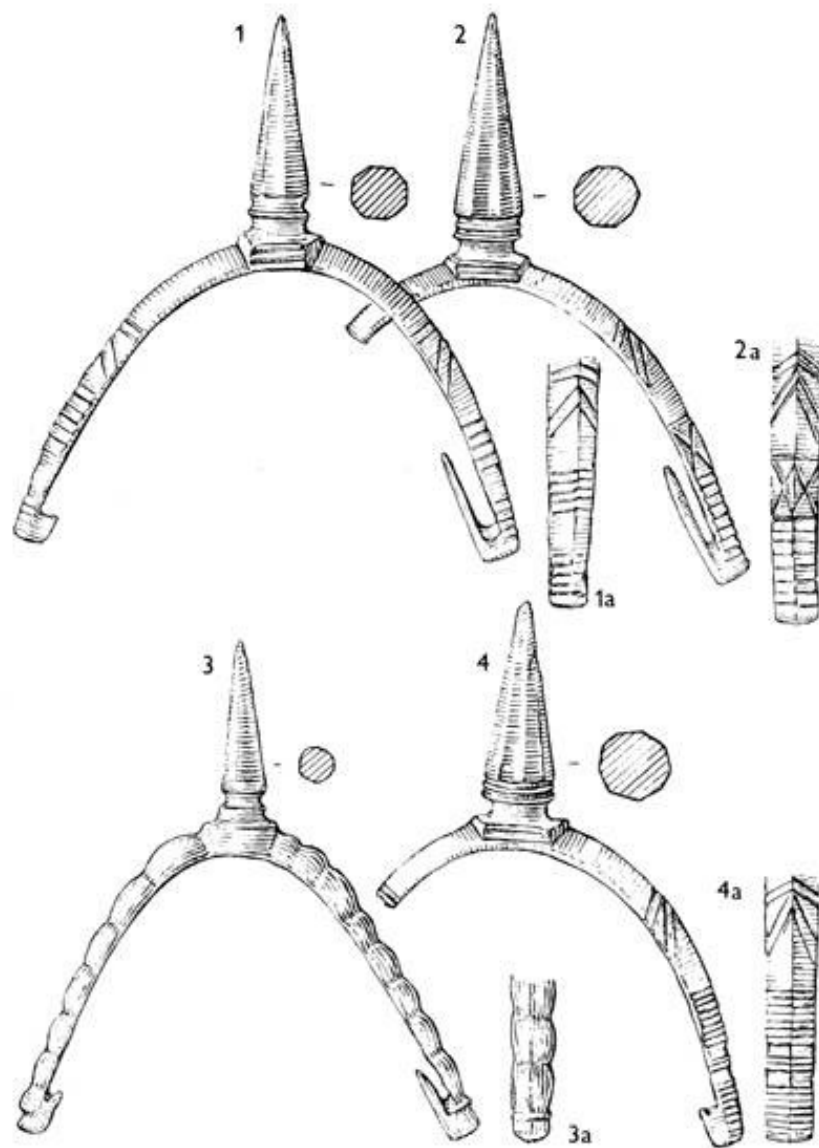
- **Vznik: 8. stol:** vnější faktory (ohrožení): 1. **franská říše** Karla Velikého (768-814) od Atlantiku po Sasko
2. **avarský kaganát** - organizace kočovnického typu, K. Kotlina
vnitřní – dezintegračními procesy po trvalém usazení v nových oblastech

Fredegarova kronika: 7. stol. (Vogastisburg), **dnes: 8. stol.**

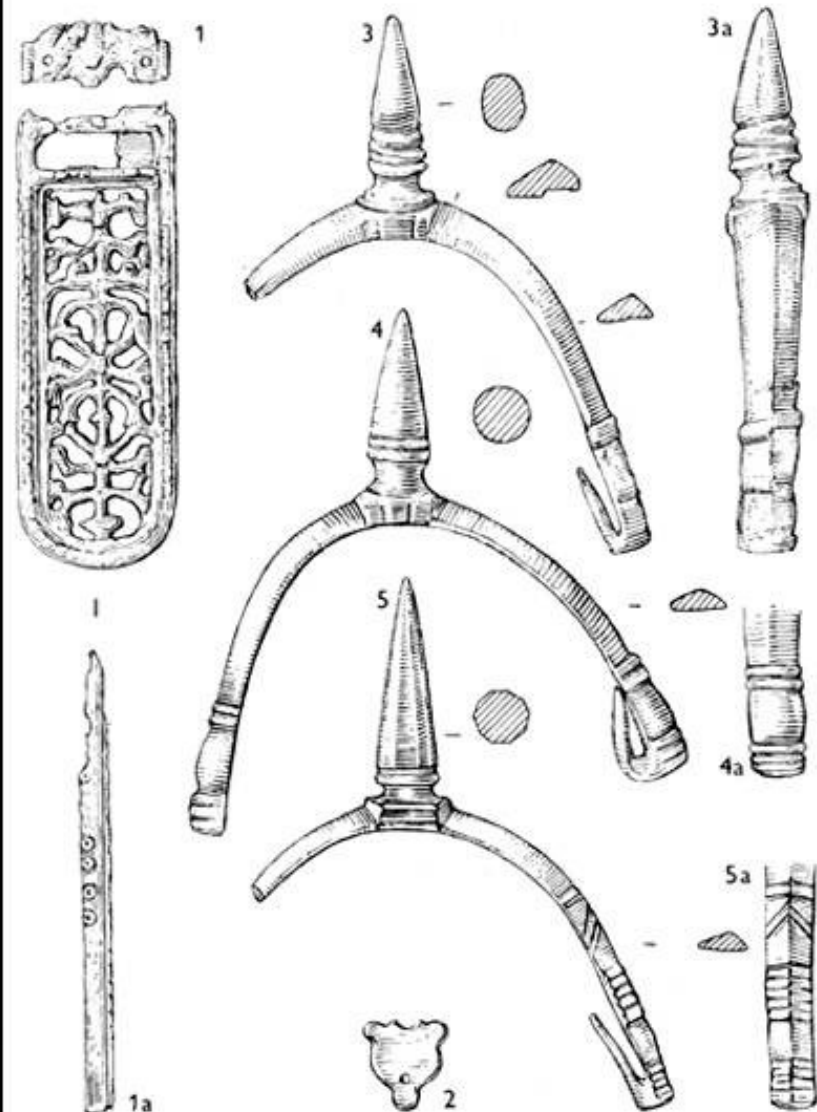
Tzv. Geograf Bavorský (843): Descriptio civitatum et religionum ad septemtrionalem plagam Danubii
– Moravané mají XXX hradeckých měst a 11 hradeckých obcí:
centra výroby, obchodu, vojenské a správní funkce

- **Význam:** opevněná sídla místních vládců (duces): ústřední centra teritoriálních celků
- **Funkce:** politická, administrativní, hospodářská, ideologická, vojenská a kultovní
(kostely – recepce křesťanství)
- **Trvání: 1. fáze:** lehce hrazené objekty: zahloubené chaty (polozemnice) a hospodářské objekty (zásobnice)
M: Víno u Slezských Rudoltic, Mikulčice, Chotěbuz-Podobora (ostruhy s háčky)
Č: Klučov, Tismice, Přistoupim, Doubravčice, Stará Kouřín

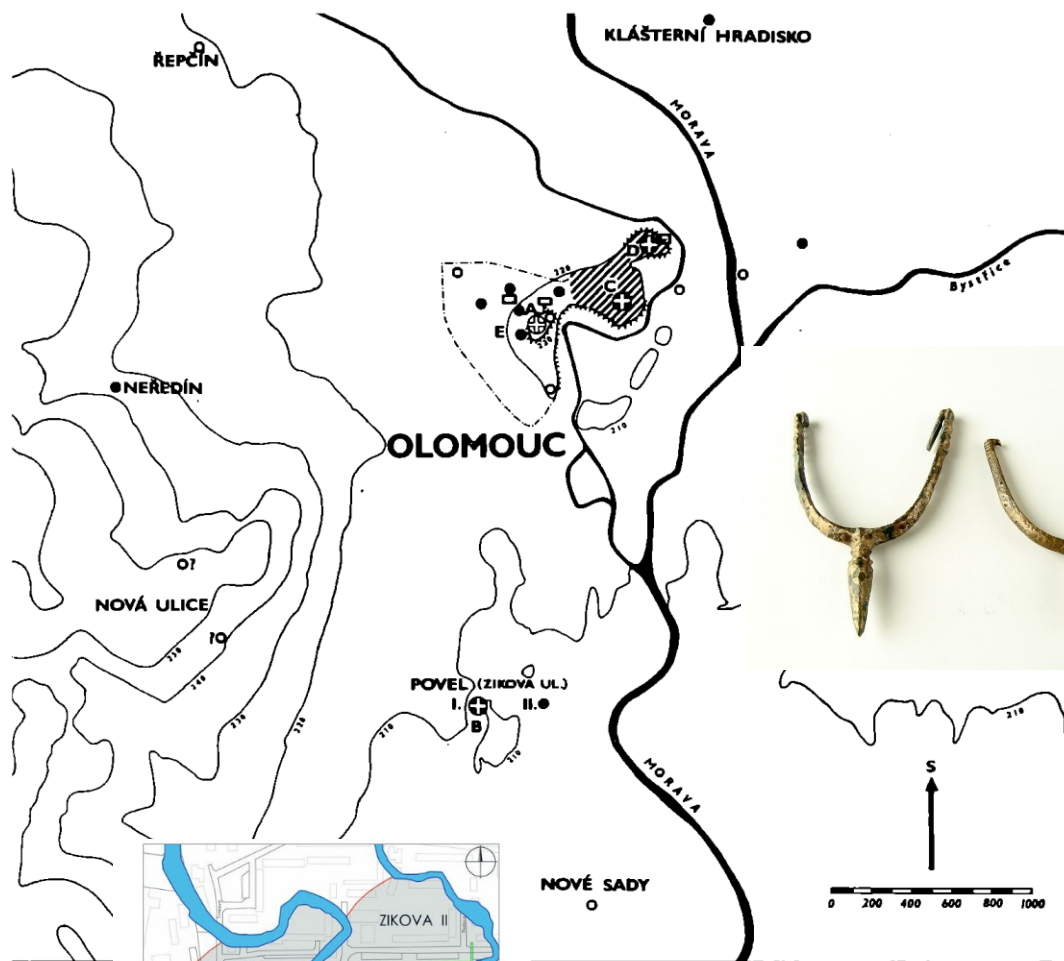
2. fáze: starší „kmenová“ hradiště zanikají v souvislosti s budováním **přemyslovské domény**
a vznikají přemyslovská správní centra – hrady (civitas, metropolis, urbs, oppidum, castrum)
10. stol. (Boleslav I. a II.) a 11. stol. (Břetislav I.): základ tzv. hradecké soustavy

Mikulčice. Bronzové ostruhy s háčky z předvelkomoravského horizontu

Uherské Hradiště-ostrov sv. Jiří. Bronzová litá kování (1-2), bronzové ostruhy (3-5) s háčky podle R. Snášila

Obr. 1. Sc1
A — Mích
předhradí
teru; D —
Vysvětlivky
ta s políci
v prázdné

Obr. 6. Olomouc, předvelkomoravské osídlení v Olomouci-Povelu (lokality Zikova I a Zikova II). Topografická rekonstrukce v vyznačení všech zúčastněných ploch, šipkou označena poloha vltavské brány, zelenou čarou kulturními vyznačením z této oblasti nejsou vyznačeny; plný kroužek — doklady osídlení; prázdný kroužek — ojedinělé nálezy; obdélník — p ohřebiště; čerchovaná čára — hranice lokačního města. (Kresla la E. Pražáková.)

i dokladů slovanského osídlení v okolí olomouce. edí na olomouckém předměstí Povel; C — areál idy velkomoravského osídlení centrálního charak- i lokačního města. rickými i archeologickými prameny doložená mís- a hospodářskými centrálními funkcemi; křížek znitum v areálu Michalského kopce s funkcemi plocha — oblast p:emyslovského hradu a před- hradí. Četné nálezy z této oblasti nejsou vyznačeny; plný kroužek — doklady osídlení; prázdný krou- žek — ojedinělé nálezy; obdélník — p ohřebiště; čerchovaná čára — hranice lokačního města. (Kresla la E. Pražáková.)

1986: Nové Sady–Povel, Zikova ul: objev předvelkomoravského sídliště při výzkumu J. Bláhy jižně od Olomouce. V osadě žil lokální vládce, družina jezdeckých bojovníků a kupci.

Kočár, P.–Šlězár, P.–Kočárová, R., 2016: Vegetace a ekonomika předvelkomoravské centrální lokality v Olomouci-Povelu, AR LXVIII, 544–575.